

**MUTAFAKKIRLAR MEROSI VA ZAMONAVIY TA'LIM:
PEDAGOGIK INTEGRATSIYA TEXNOLOGIYASI**

Kenjayeva Dildora Terkashevna.

Iqtisodiyot va pedagogika NTM

Maktabagacha ta'lim kafedrasi mudiri, professor v/b

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyo mutafakkirlarining pedagogik qarashlaridan ta'lim - tarbiya jarayonida foydalanish texnologiyasi, ularni bugungi davr talablariga moslik imkoniyatlari o'rganib tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo mutafakkirlari, pedagogik, g'oya, ta'lim, tarbiya, jarayon, texnologiya

**НАСЛЕДИЕ МЫСЛИТЕЛЕЙ И СОВРЕМЕННОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕХНОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

Кенджаева Дилдора Теркашевна

и.о. профессора, заведующая кафедрой дошкольного образования,
Негосударственное образовательное учреждение экономики и
педагогика.

Аннотация: В статье изучаются и анализируются педагогические взгляды мыслителей Средней Азии, технология их использования в процессе образования, возможности их адаптации к требованиям сегодняшнего времени.

Ключевые слова: мыслители Центральной Азии, педагогика, идея, образование, обучение, процесс, технология.

**THE HERITAGE OF THINKERS AND MODERN EDUCATION:
TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL INTEGRATION**

Kenjayeva Dildora Terkashevna

Acting Professor, Head of the Department of Preschool Education,
Non-State Educational Institution of Economics and Pedagogy

Abstract: In the article, the pedagogical views of the thinkers of Central Asia are studied and analyzed, the technology of using them in the process of education, the possibilities of their adaptation to the requirements of today's times.

Key words: Central Asian thinkers, pedagogy, idea, education, training, process, technology.

O'rta Osiyo mutafakkirlarining ilmiy va ma'naviy qarashlari ta'lim va tarbiya sohalarining shakllanishida va rivojlanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ularning merosi nafaqat o'tmishda, balki bugungi kunning zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar

Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasida eng birinchi dolzarb vazifa bu yosh avlod ta'lim – tarbiyasini rivojlantirish bo'lmog'i lozim deya ta'kidlab o'tdilar.

Mutafakkirlarning ilmiy va ma'naviy merosi ta'lim va tarbiya sohalarida barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi. Ular tomonidan ilgari surilgan g'oyalar insoniyat ma'naviyati, axloqiy qadriyatlari va ilmiy yutuqlariga asos bo'lgan. Masalan:

Abu Nasr Forobiy – ta'lim jarayonini insonning ma'naviy va intellektual kamoloti uchun asosiy vosita deb hisoblagan. U mantiqiy fikrlash va ahloqiy qadriyatlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratgan.

Ibn Sino – tibbiyot va falsafa sohasidagi ishlari orqali tajriba va kuzatish metodlarining ahamiyatini ta'kidlagan. U ta'lim jarayonida ilmiy tadqiqotlarga asoslanishni targ'ib qilgan.

Alisher Navoiy – axloqiy tarbiyaning kuchli vositasi sifatida adabiyot va san'atni ko'rsatgan. Uning asarlari ma'naviyat va insoniylik fazilatlarini shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Badiiy adabiyotning buyuk namoyondalaridan biri Alisher Navoiy asarlarida komil inson mavzusiga alohida to'xtalib o'tilgan. Navoiyning butun ijodi komil inson targ'ibiga qaratilgan. Uning deyarli barcha asarlarida darvesh, orif insonlar axloqi haqida fikrlari bor. Uning hatto mafkuraviy asarlari hisoblangan "Nasoyim ul-muhabbat" va "Lison ut-tayr" da ham darveshlar siyrati, hamda xulq-atvor va javonmardlik xususiyatlari ta'rif-tavsif etiladi.

Shuni unutmazlik kerakki har qanday taraqqiyot, insonlardagi bilim, intellektual imkoniyatlar va ya yaratuvchanlik faoliyatlari mahsulidir. Shuning uchun ham hozirgi kunda insonlardagi intellektual imkoniyatlarni maksimal ishga solish sohasidagi izlanishlar muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda zamonaviy ta'lim o'z oldiga qator vazifalarni qo'ymoqdaki, bular o'z navbatida ta'lim jarayonini tubdan yangilashga nisbatan bir qancha vazifalarni yuklaydi. Jumladan:

-yoshlar o'zlarining ijod qobiliyatini qonuniy meyor orqali boshqara olishi va bu jarayondagi faoliyatini yuqori cho'qqiga ko'tarish;

-shaxs estetikasi va intelektning yuqori bosqichga yetishdagi ob'yektiv va sub'yektiv birliklardagi ziddiyatli ta'sir omillari;

-o'z-o'zini o'qitish, o'z-o'zini takomillashtirish va boshqarish.

Ushbu vazifalarni amalga oshirishda Alisher Navoiy asarlaridan foydalanish katta imkoniyatlarga ega.

Alloma mavjud fanlarning barchasini o'rganish inson uchun g'oyatda foydali ekanligini uqtiradi va bu borada amaliy harakatlarni tashkil etadi.

Chunonchi, o‘zi tashkil etgan “Ixlosiya” madrasasi yonida maktab ochadi, uni o‘z vaqfidan mablag‘ bilan ta‘minlaydi. Ta‘lim oluvchilardan ilm o‘rganishda qattiq intizom talab etadi. Shuningdek, qobiliyatli shaxsni tarbiyalamaslik, uning qobiliyatini rivojlantirmaslik zulm bilan tenglashtiriladi: “Qobiliyatini tarbiya qilmaslik zulmdir, qobiliyatsizga tarbiya hayf. Uni tarbiya qilmaslik bilan nobud qilma, bunga tarbiyangni nobud qilma” [4, 134].

Alloma tarbiyada namuna metodini ma‘qullagan. Bu borada o‘qituvchi va ota-ona namunasi birinchi o‘ringa qo‘yilgan bo‘lsa-da, tarbiyada jismoniy jazoni qoralagan. Bolaga xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘lish, lekin qattiqqo‘llikda ham, xushmuomalalikda ham meyor bo‘lishini alohida ta‘kidlagan.

Ulug‘ mutafakkir Alisher Navoiy o‘qituvchilarni talabchan va o‘z kasbining bilimdoni bo‘lishga undagan, tarbiya masalasiga jiddiy e‘tibor bergan. Mutafakkirning fikricha, bilim olishda uzluksizlikni ma‘qullab, bilim beruvchi ustoz – murabbiylarning o‘zlari ham ma‘lumotli, o‘qitish usullarini chuqur egallagan bo‘lishlarini talab etadi. Johil, mutaasib, nodon domlarni qoralab, o‘qituvchi mehnatining og‘irligini alohida ta‘kidlaydi. Madrasa mudarrislarining fozil, dono, kamtar, ma‘naviy pok insonlar bo‘lishini istaydi va shunday bo‘lishi uchun kurashadi.

Mashhur mutafakkir inson aqliy qobiliyatini, ilmiy quvvatini, iste‘dodini takomillashtirish uchun o‘zida zukkolik, fahm tezligi, zehn o‘tkirliги, bilimlarni tez egallash, qo‘yilgan muammoni tez anglash, ilgari his etgan va tasavvur qilgan barcha narsalarni esda saqlash, xotira kabilarni rivojlantirishi lozimligiga alohida urg‘u berib o‘tganlar.

Ta‘lim-tarbiya samaradorligiga erishish maqsadida maktab va madrasalarda ana shu talablarga rioya etilgan, talabalarda yuqorida ta‘kidlab o‘tilgan jihatlarni tarbiyalash uchun “Tarbiyai fikriya”, “Tarbiyai tafakkuriya”, “Tarbiyai ixlosiya” kabi metodlar qo‘llanilgan, ular talabalarni fikrlashga o‘rgatib, tafakkurlarini rivojlantirib, bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqishlarini oshirgan. Shuningdek, tafakkurni rivojlantirishda samarali bo‘lgan ilmiy munozara, sharhli o‘rganish, muammolarni hal etish, kuzatish, savol-javob, bilimlarni sinash, ko‘rgazmali tajriba kabi uslublar qo‘llanilgan.

Har bir o‘qituvchi talabalarga umumiy bilimlarni berish bilan bir qatorda, ularni san‘at va muammoli masalalarni yechish sirlari bilan ham tanishtirib borganlar.

Demak, Alisher Navoiyning pedagogik qarashlarida shaxs tomonidan o‘zlashtirilishi zarur bo‘lgan quyidagi sifatlar: aqliy kamolot (bilim, zakovat va uquvga ega bo‘lish); axloqiy kamolot; jismoniy yetuklik; go‘zallikni his etish va o‘z-o‘zini tarbiyalash, o‘z ustida ishlash kabilar ko‘zda tutilgan.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda quyidagi tavsiyalarni berishni lozim topdik:

Mutafakkirlarning asarlari va g'oyalari zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida quyidagi yo'nalishlarda tatbiq etilishi mumkin.

1. Ta'lim dasturlarini boyitish:

➤ Forobiy ta'lim falsafasi asosida axloq va mantiq fanlarini o'qitish dasturlarini ishlab chiqish;

➤ Ibn Sinoning ilmiy metodologiyasini tabiiy fanlar, xususan biologiya va kimyo fanlarining laboratoriya mashg'ulotlariga joriy etish;

2. Tarbiya jarayonida badiiy asarlardan foydalanish:

➤ Alisher Navoiyning ijodini tahlil qilish orqali talaba va o'quvchilarning axloqiy fazilatlarini shakllantirish;

➤ Mutafakkirlar asarlaridan foydalangan holda axloqiy dilemmalarni muhokama qilish va rolli o'yinlar tashkil etish;

3. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash:

➤ Mutafakkirlarning hayoti va asarlarini virtual ekskursiyalar orqali o'rganish imkonini beruvchi raqamli platformalar yaratish;

➤ Audio va video darslar yordamida ularning asarlarini o'quvchilarga yaqindan taqdim etish;

4. Seminar va treninglar tashkil qilish;

➤ Pedagoglar uchun mutafakkirlar g'oyalari bo'yicha maxsus seminar va treninglar o'tkazish.

➤ Ota-onalar uchun mutafakkirlarning tarbiya haqidagi qarashlarini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha maslahatlar berish.

Xulosa qilib aytganda, O'rta Osiyo mutafakkirlarining merosi zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimini boyituvchi beqiyos manbadir. Ularning g'oyalari yosh avlodning intellektual salohiyati va ma'naviy barkamolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, mutafakkirlarning ilmiy va ma'naviy merosini o'rganish, uni amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ulardan ta'lim jarayonida eng zamonaviy metod va usullar bilan uyg'un holda maqsadga muvofiq foydalanish ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki jamiyatning ma'naviy yuksalishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017—2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakat strategiyasi. 7 yanvar 2017 yil.

2. Деркач А.А. Акмеология: личности и профессиональные развитие человека: Методолого – прикладные основы акмеологического исследования. М; 2000.

3. Kenjaeva.D. Barkamol shaxs tarbiyasi asoslari.-T: Fan, 2010.-67b

4.Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. – T.: Istiqlol, 2003. – 224 b.

5. Kenjayeva D. “Pedagogik akmeologiya”- Toshkent, “Lesson press”. Darslik. 2022y

6. Kenjayeva Dildora.... THE USE OF ACMEOLOGICAL INSIGHTS IN THE HISTORY OF NATIONAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING BY STUDENTS Journal of Critical Reviews.ISSN-2394-5125 Vol 7, Issue 9, 2020

6. Kenjayeva D. “Akmeshaxsni tarbiyalash texnologiyasi” -Qarshi, Monografiya. 2024y

7. Berdikulova M. T. Demographic aspects of formation of labor resources in kashkadarya region //Экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – С. 82-85.